

продовжилася до 50-х рр. За різними оцінками формування налічувало від 150 до 300 тис. бійців. Для боротьби з Радянським Союзом цих сил було недостатньо.

М.С. Горелов пише, що „збройно-політичне протистояння між радянською владою і національно-повстанським рухом у повоєнний період за своєю суттю було унікальним цивілізаційним явищем. Українські повстанці вперше після Громадянської війни кинули такий масштабний виклик могутній радянській тоталітарній владі, кілька років боролися за незалежну соборну державу. Це був непримиренний цивілізаційний конфлікт тоталітаризму з рухом за вільне життя у власній державі. Намагаючись силоміць встановити на західноукраїнських землях порядок сталінської імперії, більшовики спровокували зіткнення двох гілок українського народу – західної та східної, на довгі роки поселили в них взаємну недовіру і відчуженість” [3, с.111]

Перехід від поступових ненасильницьких дій до радикальних течій є цілком логічним в умовах між двома світовими війнами, встановленням на українських землях більшовицького режиму, Голодомором 1932-1933рр., фізичним та моральним знищення української інтелігенції. На превеликий жаль, подібні дії не сколихнули душі українців та не направили їх на шлях боротьби проти всіх форм окупації та

експлуатації українських земель. За винятком невеликої кількості населення, що, треба зараз це визнати, вибрали неправильні дії для боротьби, більшість так і не змогла знайти себе в українській національній ідентичності. Розглянуті ідеї діячів і теоретиків українського націоналізму і сьогодні не втратили своєї актуальності, але потребують ретельного перегляду, саме тому ми виділили найбільш важливі думки щодо подальшого розвитку України, її відносин з ворогами та союзниками, будівництва єдиної сильної нації. Це допоможе краще зрозуміти проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення, побудовані на досвіді минулого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гелнер Е. Нації та націоналізм [Електронний ресурс] / Е. Гелнер. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/gellner/gel.htm>
2. Сміт Ентоні Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія [Електронний ресурс] / Ентоні Д. Сміт. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/smith/smt.htm>
3. Горелов М.С. Українська етнічна нація / М.С.Горелов, О.П. Моця, О.О. Рафальський. – К.: ЕКО-ПРДАКШН, 2012. – 192 с.
4. Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації Українських Націоналістів (ОУН). [Електронний ресурс] / Г. Касьянов. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/kasian/kas2.htm>
5. Бандера С. Десять, дванадцять і сорок чотири [Електронний ресурс] / С. Бандера. – Режим доступу: <http://lib.oun-upa.org.ua/bandera/r02.html>

УДК 614. 329.

Здорик М. В.

Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ БІОЕТИЧНИХ КОМІТЕТІВ: ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Стрімкий розвиток науки істотно розширив межі ліберального дискурсу, включивши до нього сферу біоетики. Особливість статусу біоетики полягає в тому, що, на відміну від інших галузей етики, в її рамках формуються спеціально організовані структури, які впливають на виконання відповідних норм. Мова йде про біоетичні комітети як базові структурні компоненти біоетики, що набувають суб'єктності саме у політико-інституціональному вимірі. Специфіка інституціоналізації біоетичних комітетів стала предметом аналізу статті, зокрема, порівняння європейського та американського досвіду їхнього формування. Роль біоетичних комітетів переважно полягає у сприянні перетворенню неформальних санкцій у формальні та загальноприйнятні.

Ключові слова: біоетика, біоетичні комітети, політичні інститути, мережа, функції, економічний аспект.

Здорик М. В.

СПЕЦИФИКА ФОРМИРОВАНИЯ БИОЭТИЧЕСКИХ КОМИТЕТОВ: ПОЛИТИКО-ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Стремительное развитие науки существенно расширило границы либерального дискурса, включив в него сферу биоэтики. Особенность статуса биоэтики заключается в том, что, в отличие от других отраслей этики, в ее рамках формируются специально организованные структуры, которые влияют на выполнение соответствующих норм. Речь идет о биоэтических комитетах как базовых структурных составляющих биоэтики, приобретающих субъектность именно в политико-институциональном измерении. Специфика институционализации биоэтических комитетов стала предметом анализа статьи, в частности, сравнение европейского и американского опыта их формирования. Роль биоэтических комитетов преимущественно заключается в содействии превращению неформальных санкций в формальные и общепринятые.

Ключевые слова: биоэтика, биоэтические комитеты, политические институты, сеть, функции, экономический аспект.

Zdoryk M.

SPECIFICITY OF BIOETHICS COMMITTEES' FORMATION: POLITICAL AND INSTITUTIONAL ASPECT

The rapid development of science has significantly expanded the boundaries of liberal discourse, by including bioethics to it. Bioethics has special status due to the fact that unlike other sectors of ethics within it specifically organized structures that affect the implementation of the relevant norms are formed. It is about bioethical committees as basic structural components of bioethics, becoming the subject exactly in the political and institutional dimensions. Specificity of the institutionalization of bioethics committees became the subject of analysis in this article, in particular, a comparison of European and American experience of their formation. The role of bioethics committees primarily is to promote the transformation of informal sanctions into formal and commonly used.

Key words: bioethics, bioethics committees, political institutions, network functions, the economic aspect.

Актуальність проблематики біоетики в політичному дискурсі зумовлюється не лише постановкою низки життєво важливих питань, але й тим, що вона сприяє формуванню нових політичних інститутів. Завданням цих інститутів виступає аж ніяк не надання людині абсолютної свободи в біомедичних питаннях, а побудова нової системи відносин, заснованої на принципах відповідальності, толерантності та співпраці. Основні положення біоетики викладені її фундатором В. Р. Поттером у його праці „Біоетика: міст у майбутнє” [1]. Наразі у контексті політологічної точки зору біоетична проблематика висвітлена недостатньо, хоча, безумовно варті уваги напрацювання таких теоретиків як Дж. Ролз, П. Тищенко, В. Юдін та ін., які аналізують, зокрема, питання справедливості в контексті біоетики та роль біоетичних інститутів.

Мета статті полягає у визначенні специфіки формування біоетичних комитетів як політико-інституціональних структур. Це реалізується через виконання таких завдань, як ретроспективний огляд концептуальних

підходів щодо становлення біоетичних комитетів в якості політичних інститутів і розгляд основних напрямків їхньої діяльності взагалі та в Україні, зокрема.

Біоетичні комитети є основою експертної біоетики. Їх можна розглядати як певний політичний інститут, який вирізняється багаторівневою мережею громадських, державних і міжнародних організацій. Біоетичні комитети існують при науково-дослідних установах і лікарнях, професійних об'єднаннях (лікарських, сестринських, фармацевтичних), державних органах (парламентах, президентських адміністраціях), міжнародних організаціях (ЮНЕСКО, ВООЗ, Рада Європи та ін.) Важливу роль у діяльності цих комитетів відіграють представники громадськості, пов'язані з потужними правозахисними рухами [2].

Розглядаючи історію формування біоетичних комитетів у світі, варто сфокусувати увагу на двох різних моделях їхнього розвитку: американській та європейській. Найбільш активно біоетичний рух поширився у США. Там було сформовано

біоетичні рухи як серед медиків, так і серед широкої громадськості; застосовано основні біоетичні принципи в реальній практиці американської охорони здоров'я. Це стало можливим завдяки широкому поширенню ліберальних теорій, оскільки фундаментальні принципи біоетики – автономності індивіда, свободи волі та вибору, інформованої згоди – не просто несуть на собі відбиток цінностей лібералізму, але й виступають їхнім втіленням у конкретній сфері моральних рішень та дій.

Перший етичний комітет було створено 1961 року в місті Сіетл при Центрі „Штучна нирка”. Він був організований у зв'язку з надзвичайною моральною складністю відбору пацієнтів для підключення до апарату штучної нирки. Внаслідок активної діяльності цього комітету в суспільстві було розгорнуто широку публічну дискусію. Таким чином, вперше медичну проблему доступу до дефіцитного ресурсу було розглянуто в якості етичної. Підняття питання зумовило розуміння того факту, що для розв'язання існуючої проблеми потрібні не лише медичні знання. Відповідно, було створено дорадчий орган при медичному центрі, до складу якого ввійшли медики, богослови, юристи, психологи, представники громадськості. Надалі формування біоетичних комітетів у США продовжувалось здебільшого саме таким чином: із низу доверху. Сьогодні в США паралельно діють три гілки біоетичних комітетів: комітети з етики досліджень, комітети при лікарняних установах і комітети національного рівня. Комітети при лікарнях займаються вирішенням неоднозначних, з етичного боку, питань у межах конкретного медичного закладу, дослідницькі комітети регламентують проведення біоетичних експериментів, а комітети національного рівня регулюють державну політику в царині біоетики. Щодо останніх варто зазначити, що їхні повноваження дають означеним установам змогу накладати заборону на те чи інше коло проблемних питань, що затверджено федеральним законодавством країни. Саме в цьому полягає їхня основна відмінність від відповідних європейських інституцій, які наділені лише дорадчими функціями.

В Європі біоетичні комітети почали створюватися пізніше – із вісімдесятих років ХХ ст. У 1983 р. розпочав свою діяльність Національний консультативний етичний комітет у галузі наук про життя та здоров'я у Франції. Пізніше із створенням

Національного консультативного комітету із захисту життя і здоров'я розпочався біоетичний рух в Італії, особливістю якого була активна підтримка з боку католицької церкви. Згодом виникли біоетичні комітети і в інших країнах Європи. Наразі їхня структура подібна до американської, включаючи ті ж самі три гілки. Відмінність полягає лише у схемах взаємодії цих гілок одна з одною та у вирішенні організаційних питань.

Виникнення локальних і національних біоетичних комітетів спонукало до організації подібних інституцій на міжнародному рівні. У 1985 році Комітет Міністрів і Рада Європи створили Експертний комітет з біоетики, який 1992 року змінив назву на Керівний комітет з біоетики в Раді Європи. До його компетенції входить експертна оцінка та підготовка документації з біоетики, зокрема, міжнародних конвенцій та рекомендацій у сфері біоетики. До складу Керівного комітету входять шістьдесят експертів: як представників країн-членів Ради Європи, так і спостерігачів з інших держав і представників міжнародних організацій. Найвідомішим і найважливішим документом, розробленим цією інституцією є „Конвенція про захист прав та гідності людини в зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини” (прийнята у 1996 році в іспанському місті Ов'єдо), яку частіше просто називають Конвенцією з біоетики. Значення цієї конвенції перш за все полягає у тому, що вперше в міжнародній юриспруденції був створений документ, у якому було задекларовано необхідність захисту людини та її гідності від зловживань, пов'язаних зі сферою біомедицини. Крім того, було підкреслено ліберальний пріоритет людини як особистості над інтересами не тільки суспільства, але й науки. Як юридичний наслідок у цьому випадку вимагається від держав, що підписали документ, привести у відповідність його основним тезам національне законодавство.

Іншою впливовою організацією, яка плідно працює на міжнародному біоетичному полі, є створений у 1993 році ЮНЕСКО Міжнародний біоетичний комітет (International Bioethics Commitee), до складу якого входить понад тридцять експертів, що призначаються генеральним директором ЮНЕСКО. Для вивчення рекомендацій, прийнятих комітетом, створено Міждержавний біоетичний комітет, а при Міжнародній Раді наукових союзів створено Постійний комітет із відповідальності та етики в науці.

Також свою участь у міжнародному біоетичному русі засвідчила Всесвітня організація охорони здоров'я, яка у 2000 р. створила рекомендації комітетам з етики, що проводять експертизу біомедичних досліджень [3].

Загалом зростання впливу біоетичних організацій міжнародного рівня можна засвідчити з огляду на те, що за їхнього сприяння біоетичні установи починають створюватися в тих країнах, в яких раніше біоетичний рух не виникав спонтанно.

Стосовно функцій біоетичних комітетів варто зазначити, що вони виходять з їхнього основного завдання – задоволення потреб суспільства в розробці та втіленні в життя певних механізмів, які мають вирішити існуючі етичні дилеми та сприяти формуванню напряму соціальної політики, пов'язаної зі сферою охорони здоров'я. Таким чином, можна виділити три основні функції, притаманні біоетичним комітетам:

1. Консультативна. Сюди включено консультативну допомогу як суб'єктам, так і об'єктам біоетики;

2. Дорадча. Ця функція об'єднує складання рекомендацій для медичних установ та інших закладів, чия сфера діяльності тісно пов'язана із біоетикою;

3. Освітня. Біоетична освіта є навчанням не лише медичних працівників, науковців і спеціалістів, але й пересічних громадян.

Загалом варто зауважити, що діяльність біоетичних комітетів має саме дорадчий, а не настановчий характер. Для посилення об'єктивності рекомендацій біоетичним комітетам має надаватися великий ступінь незалежності, що має забезпечуватися принаймні незаангажованістю людей, які працюють над виробленням рекомендацій. До складу біоетичних комітетів мають входити профільні спеціалісти, якими найчастіше є медичні працівники, юристи, політологи, соціальні працівники. Один із відомих російських дослідників біоетики Б. Г. Юдін підкреслює необхідність участі в етичних комітетах не лише професіоналів, але й тих, хто не є спеціалістом у цій галузі, оскільки такий крок є передумовою незалежності від інтересів професійної спільноти [4]. Наприклад, для біоетичних комітетів, які мають діяти при медичних закладах, найчастіше рекомендується такий склад: один-два лікарі, один-два юристи, медична сестра, адміністратор лікарняного закладу або його довірена особа, представник духовенства, спеціаліст у галузі біоетики, соціальний працівник [5].

Важливим також є економічний аспект діяльності біоетичних комітетів. На думку різних експертів, наразі наявний зсув інтересу в біоетичній сфері в бік країн, що розвиваються. Внаслідок цього з розширенням біоетичного поля відбувається також і певна зміна основних біоетичних положень. Саме питання соціальної справедливості виходить тут на передній план.

Поряд із біотехнологічною революцією та екологічною кризою постійно зростає проблема нерівного розподілу ресурсів, що розглядалася філософами усіх часів, починаючи з Аристотеля, і наразі є ключовою у діяльності біоетичних комітетів. У загальному вигляді ситуацію, характерну для наших часів, описують як 90/10: тобто, дев'яносто відсотків коштів, що витрачаються на розвиток біотехнологій, спрямовані на перемогу над тими проблемами, які актуальні для десяти відсотків населення Землі. Водночас лише десять відсотків коштів витрачаються на ті дослідження в галузі біомедицини, що є важливими для дев'яноста відсотків людства. Ситуація обмеження ресурсів за умови постійного зростання потреб тісно пов'язується у філософському дискурсі з поняттям справедливості. Зокрема, популярна концепція Дж. Ролза [6], адаптована до біоетичної проблематики, може бути сформульована як організація розподілу між усіма членами суспільства максимально можливих прав і свобод і диференціація, що може бути визначена як забезпечення доступності благ для найбідніших верств населення.

Висока вартість послуг охорони здоров'я, неможливість прогнозування часу виникнення потреби в них та їх відстрочки, необхідність оплати в момент отримання послуги, що може призвести до відмови від послуги, становить загрозу зубожіння населення, зумовлює необхідність фінансового захисту та розподілу ризиків [7].

Отже, корінь проблеми полягає у значному випередженні зростання витрат на охорону здоров'я у порівнянні з темпами зростання ВВП. Більш того, за висновками ВООЗ від двадцяти до сорока відсотків фінансових ресурсів охорони здоров'я у світі витрачаються неефективно [7]. Серед шляхів вирішення цієї ситуації варто відзначити запровадження загальної страхової медицини, створення цільових громадських фондів тощо.

На думку Б. Г. Юдіна, неможливість отримати кваліфіковану медичну допомогу

внаслідок недостатньої матеріальної забезпеченості в сучасному світі трактується як серйозне порушення прав людини і як фундаментальна проблема не лише медичної етики, але й державної політики [8].

Взагалі, хоча кореляція між економікою та мораллю існує, цей чинник не може бути вирішальним при створенні відповідної правової бази. Підґрунтя цієї бази – знов-таки біоетичні комітети, причому бажано, щоб вони були окремі з кожного вагомого біоетичного питання. Їхня діяльність є необхідною, оскільки в межах компетенції саме цього органу є право залучати до розгляду проблематики соціальної справедливості та її законодавчого оформлення не лише фахівців, які безпосередньо стикаються з цим питанням, та політиків, але й пересічних громадян, задля забезпечення прав яких власне й проводиться реформування соціально-етичної сфери. На жаль, здебільшого реальна ситуація є такою, що громадяни не лише не беруть участі в обговоренні важливих біоетичних питань, зокрема тих, які лежать в економічній площині, але й навіть не знають про те, хто і яким чином ці питання розглядає та яке виносить рішення.

Шляхом виходу із ситуації, що склалася, можуть бути запозичені зі стандартної біоетичної практики методи, що допоможуть побороти перевагу патерналістського підходу, який переважає серед більшості людей: інформована згода та етична експертиза [8].

Перспективними напрямками роботи біоетичних комітетів може бути, зокрема, створення стандартів протидії ВІЛ та СНІДу, розробка механізмів та умов гарантування якості проведення біоетичної експертизи, розробка рекомендацій з проведення дослідів у сфері генетики та трансплантології.

Створення розгалуженої мережі біоетичних комітетів в Україні наразі видається вельми доцільним. Біоетичні комітети повинні функціонувати при наукового-дослідних і практичних медичних

установах за участі фахівців, юристів, політиків і представників громадськості. На практиці ж впровадження мережі етичних комітетів породжує низку питань, перш за все пов'язаних із проблемою бюрократизації цих комітетів, межами їхніх повноважень, врегулюванням розбіжностей всередині комітетів. Проте в будь-якому разі не слід заперечувати їхню роль у правозахисному русі, в гуманізації біомедицини, у розвитку етичної самосвідомості громадян. Створення біоетичних комітетів, як соціальної бази громадянського суспільства, здатне поліпшити механізм зворотного зв'язку від суспільства до держави, розширити сферу судового захисту прав і свобод індивіда, подолати соціальну пасивність, налагодити систему міжнародних контактів з метою обміну досвідом і співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее / В.Р. Поттер. – К.: Держава, 2002. – 216 с.
2. Юдин Б.Г. Биоэтические комитеты [Електронний ресурс] / Б.Г. Юдин // Биоэтический форум. – Режим доступу: http://www.bioethics.ru/rus/res_eth/
3. Балалыкин Д.А. История и современные вопросы развития биоэтики: учебное пособие / Д.А. Балалыкин, А.С. Киселёв. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 144 с.
4. Юдин Б.Г. От этической экспертизы к экспертизе гуманитарной [Електронний ресурс] / Б.Г. Юдин. – Режим доступу: http://www.zpu-journal.ru/gumtech/expert_exam/articles/2007/Yudin
5. Csikai E.L. The status of hospital ethics committees in Pennsylvania / E.L. Csikai // Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics. – 1980. – Vol. 7, № 1. – P. 104-111.
6. Ролз Дж. Теория справедливости / Джон Ролз. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1995. – 536 с.
7. Москаленко В. Актуальні проблеми здоров'я та охорони здоров'я у III тисячолітті [Електронний ресурс] / В. Д. Москаленко. – Режим доступу: <http://www.amnu.gov.ua/articles/1/68/ktualn-problemi-zdorov-va-ta-ohoroni-zdorov-va-u-iii-tisyachol-tt>
8. Юдин Б.Г. Социальная справедливость как проблема биоэтики / Б.Г. Юдин // Знание. Понимание. Умение. Научный журнал Московского гуманитарного университета. – 2006. – № 2. – С. 115-117.